

Van Dale Lesmateriaal **poëzie**

BEELDSPRAAK

Spreekwoorden en uitdrukkingen bevatten beeldspraak, figuurlijk taalgebruik. Het gaat dan om bekende beelden, die door het vele gebruik vaak afgezaagd zijn: We gaan vanavond de bloemetjes buiten zetten (= We gaan vanavond flink feesten) of Wie zijn billen brandt, moet op de blaren zitten (= Wie iets doms doet, moet de gevolgen dragen). Schrijvers van fictie gebruiken ook vaak beeldspraak, maar zij proberen originele beelden te bedenken. Beeldspraak benadrukt dingen en kan een verrassend effect hebben. Als je fictie leest, kun je genieten van dit creatieve taalgebruik.

Bij beeldspraak is er een 'beeld in woorden' dat figuurlijk bedoeld is, niet letterlijk dus. Wat er eigenlijk (letterlijk) bedoeld wordt, noemen we het verbeelde. Er is dus een beeld (B) waarmee eigenlijk het verbeelde (V) bedoeld wordt.

Er zijn verschillende vormen van beeldspraak:

I De eerste vorm is het bedenken van een beeld op basis van een overeenkomst, het één lijkt in een bepaald opzicht op het ander. **Dat kan op drie manieren:**

IA vergelijking met verbindingswoord (syndetische vergelijking) 'als', 'zoals', 'alsof', 'net als', 'van', een koppelwerkwoord als 'zijn' of 'lijken':

Voorbeelden:

Hij woont in *een huis* als **een paleis**.

Hij woont in *een huis* gelijk **een paleis**.

Hij woont in *een huis* zo mooi als **een paleis**.

Hij woont in **een paleis** van *een huis*.

Zijn huis is gewoon **een paleis**.

Een **paleis**gelijk *huis*

(B = als een paleis, V = een mooi huis)

In bovenstaande voorbeelden is het beeld (B) steeds vetgedrukt, het verbindingswoord is onderstreept en het verbeelde (V), is cursief. De overeenkomst moet je meestal zelf bedenken: alleen in het derde voorbeeld staat de overeenkomst, namelijk 'mooi'.

IB vergelijking zonder verbindingswoord (asyndetische vergelijking)

*Voorbeeld 1: Zijn huis, **een paleis**, staat aan de rand van het bos.*
(Hier heeft de komma de functie van verbindingswoord.)

Voorbeeld 2:

ANNE - Nico Scheepmaker

uit: *Het rijmt, dat scheelt*. Amsterdam, 1987

Terwijl je slaapt, onder het laken,
tegen **het licht dat je bedreigt**,
wil ik **een vers dat niets verzwijgt**,
een spreij van liefde voor je haken.

personificatie
personificatie
vergelijking zonder verbindingswoord bij 'een vers' (r. 3)

- 5 Ik heb je lief, en **liefde stijgt**
tot boven de gedeelde daken
waaronder **wij het samen maken**
wat anderen eronder krijgt.

metafoor voor 'de liefde is groter dan alle huizen'
metonymia (pars pro toto) voor 'huizen'
metafoor voor 'wij hebben een goed leven samen'

- Jij bent wat ik ben. Ik ben jou.
10 Jij bent **mijn eerstgeboren vrouw**.
Het leven is **bij jou begonnen**.

metafoor voor 'zonder jou besta ik niet'
metafoor voor 'voor ik jou had, bestond ik niet'

En voor ik één woord heb verzonnen
heeft weer de eenvoud overwonnen:
ik heb je lief, ik hou van jou.

personificatie

IC metafoor = er wordt iets genoemd wat lijkt op datgene wat eigenlijk bedoeld wordt, maar niet genoemd wordt.

*Voorbeeld 1: Alle burens zijn jaloers op **zijn paleis**.*

Voorbeeld 2:

ANNE - Nico Scheepmaker

uit: Het rijmt, dat scheelt. Amsterdam, 1987

Terwijl je slaapt, onder het laken,
tegen **het licht dat je bedreigt**,
wil ik **een vers dat niets verzwijgt**,
een spreij van liefde voor je haken.

personificatie
personificatie
vergelijking zonder verbindingswoord bij 'een vers' (r .3)

- 5 Ik heb je lief, en **liefde stijgt**
tot boven de gedeelde daken
waaronder **wij het samen maken**
wat anderen eronder krijgt.

metafoor voor 'de liefde is groter dan alle huizen'
metonymia (pars pro toto) voor 'huizen'
metafoor voor 'wij hebben een goed leven samen'

- Jij bent wat ik ben. Ik ben jou.
10 Jij bent mijn **eerstgeboren vrouw**.
Het leven is bij jou begonnen.

metafoor voor 'zonder jou besta ik niet'
metafoor voor 'voor ik jou had, bestond ik niet'

En voor ik één woord heb verzonnen
heeft weer de eenvoud overwonnen:
ik heb je lief, ik hou van jou.

personificatie

II Bij de tweede vorm van beeldspraak wordt **het kenmerk 'levend' op iets niets-levends** overgedragen. Dat heet **personificatie**: levenloze voorwerpen of verschijnselen worden voorgesteld als een levende persoon of krijgen menselijke eigenschappen.

Voorbeeld 1: je brief glimlachte me toe

Voorbeeld 2:

ANNE - Nico Scheepmaker

uit: *Het rijmt, dat scheelt*. Amsterdam, 1987

Terwijl je slaapt, onder het laken,
tegen **het licht dat je bedreigt**,
wil ik **een vers dat niets verzwijgt**,
een spreij van liefde voor je haken.

personificatie
personificatie
vergelijking zonder verbindingswoord bij 'een vers' (r. 3)

5 Ik heb je lief, en liefde stijgt
tot boven de gedeelde **daken**
waaronder wij **het samen maken**
wat anderen eronder krijgt.

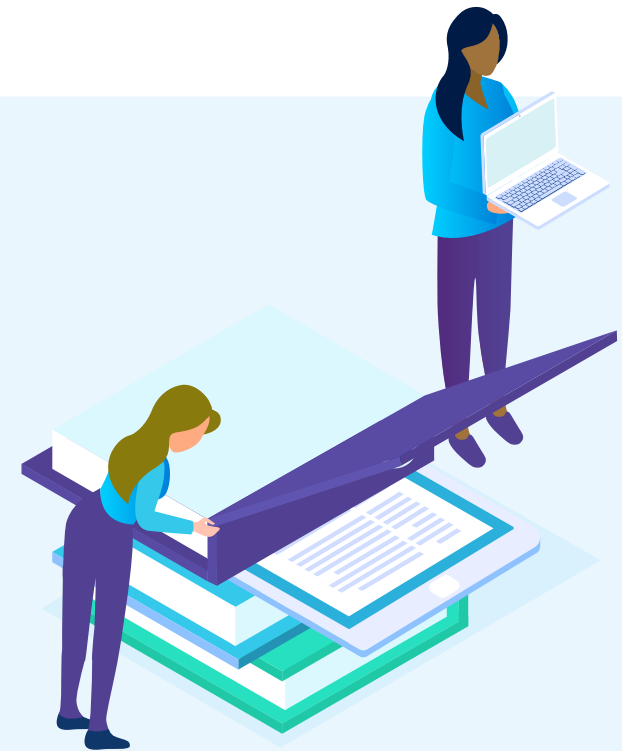
metafoor voor 'de liefde is groter dan alle huizen'
metonymia (pars pro toto) voor 'huizen'
metafoor voor 'wij hebben een goed leven samen'

Jij bent wat ik ben. Ik ben jou.
10 Jij bent mijn **eerstgeboren vrouw**.
Het leven is bij jou begonnen.

metafoor voor 'zonder jou besta ik niet'
metafoor voor 'voor ik jou had, bestond ik niet'

En voor ik één woord heb verzonnen
heeft weer de eenvoud overwonnen:
ik heb je lief, ik hou van jou.

personificatie

Voorbeeld 3:

EINDELIJK - Iris Le Rütte

Dichter No6 'nieuwe bureu'. Plint, Eindhoven, 2017.

Via <https://www.irislerutte.nl>

Hoog in de lucht
graast een wolk

metafoor: een wolk die
lijkt op een schaap

De beek lispelt
alles weg wat was

personificatie

5 Ik wacht in het gras
tot een boer mijn gedachten
weg komt maaien.

metafoor: tot een boer met
een maaimachine
zo veel lawaai komt maken,
dat mijn gedachten
onderbroken worden

III De derde vorm van beeldspraak is **gebaseerd op een andere relatie** en heet **metonymia**: er wordt iets genoemd dat op de een of andere manier te maken heeft met datgene wat eigenlijk bedoeld wordt. Er is geen overeenkomst, maar een andere relatie. Twee soorten metonymia zijn de pars pro toto (deel voor geheel) en de totum pro parte (geheel voor deel).

Een paar mogelijkheden van metonymia zijn:

Voorbeeld 1:

- Er is een nieuwe **Rembrandt** ontdekt (maker voor product: B = schilder, V = schilderij van die schilder);
- **De ijzers** onderbinden (materiaal voor product: B = ijzers, V = schaatsen van ijzer);
- Doe nog maar **een kopje** (verpakking voor inhoud: B = kopje, met daarin V = koffie / thee);
- De juf telde **alle neuzen** (een deel in plaats van het geheel: B = neuzen, V = alle leerlingen);
- **Nederland** heeft gewonnen (het geheel in plaats van een deel: B = het hele land, V = het sportteam).

Voorbeeld 2:

ANNE - Nico Scheepmaker

uit: *Het rijmt, dat scheelt*. Amsterdam, 1987

Terwijl je slaapt, onder het laken,
tegen **het licht dat je bedreigt**,
wil ik **een vers dat niets verzwijgt**,
een spreij van liefde voor je haken.

personificatie
personificatie
vergelijking zonder verbindingswoord bij 'een vers' (r. 3)

- 5 Ik heb je lief, en **liefde stijgt**
tot boven de gedeelde daken,
waaronder **wij het samen maken**
wat anderen eronder krijgt.

metafoor voor 'de liefde is groter dan alle huizen'
metonymia (pars pro toto) voor 'huizen'
metafoor voor 'wij hebben een goed leven samen'

- 10 Jij bent wat ik ben. Ik ben jou.
Jij bent **mijn eerstgeboren vrouw**.
Het leven is **bij jou begonnen**.

metafoor voor 'zonder jou besta ik niet'
metafoor voor 'voor ik jou had, bestond ik niet'

En voor ik één woord heb verzonnen
heeft weer de eenvoud overwonnen:
ik heb je lief, ik hou van jou.

personificatie

IV **Synesthesie**: de indrukken van twee verschillende zintuigen worden met elkaar verbonden:

Voorbeeld 1: scherpe woorden (gevoel + gehoor);

Voorbeeld 2: schreeuwende kleuren (gehoor + gezicht);

Voorbeeld 3: zoete klanken (smaak + gehoor).

Voorbeeld 4: "Het klinkt zo groen in het struikgewas." (Pierre Kemp) (gezicht + gehoor)

Van Dale Lesmateriaal **poëzie**

BEELDSPRAAK OPDRACHTEN

NB Van Dale vindt het belangrijk dat rechten van makers goed zijn gewaarborgd en heeft zover mogelijk toestemming van rechthebbenden voor het plaatsen van gedichten in dit lesmateriaal. Mocht je desondanks vinden dat je rechten niet zijn gehonoreerd, neem dan contact op met onze klantenservice.

Opdracht poëzie leerlingen

- A** Zoek een gedicht op waarin je verschillende vormen van beeldspraak terugvindt. Zet het gedicht in Word en zet er regelnummers voor. Citeer alle vormen van beeldspraak, leg steeds uit wat ermee bedoeld wordt en benoem de beeldspraak.
- B** Een metafoor is soms lastig te herkennen. Vaak zijn spreekwoorden en gezegden metaforen. Zoek drie van zulke spreekwoorden op en leg uit wat eigenlijk bedoeld wordt (het geschetste beeld is anders dan wat er bedoeld wordt met het spreekwoord of gezegde).
- C1** Bij synesthesie in beeldspraak worden steeds twee zintuigen gebruikt. Wij hebben vijf klassieke zintuigen. Schrijf op welke dat zijn en bedenk of zoek twee vormen van synesthesie met steeds twee andere zintuigen erin verwerkt. Schrijf op waar je de synesthesie gevonden hebt, of dat je 'm zelf hebt bedacht.
- C2** Synesthesie is niet alleen een vorm van beeldspraak, het is ook een neurologische verschijnsel waarbij een zintuiglijke waarneming ongewild ook een of meer andere zintuiglijke indrukken oproept. Ongeveer 4% van de mensen heeft dat. Bekende mensen met synesthesie zijn Billie Eilish en Stromae. Zoek wat meer op over dit neurologische verschijnsel. Heb je zelf synesthesie? Zou je zelf synesthesie willen hebben?

Veel succes!